

Vyhodnotenie dostupných údajov a analýz monitorujúcich dôsledky a vplyvy na organizácie občianskej spoločnosti počas krízových situácií

Analytický komentár k plneniu úlohy 30. Akčného plánu Koncepcie rozvoja občianskej spoločnosti na Slovensku na roky 2022 – 2026

Úvod

Organizácie občianskej spoločnosti zohrávajú kľúčovú úlohu pri zabezpečovaní reakcie na krízové udalosti. Z výkladu pojmu „krízová situácia“ vyplýva, že v období medzi augustom 2018 a januárom 2025 Slovenskú republiku zasiahli celkovo dve krízy, a to:

- Pandémia COVID-19 (12.03.2020 - 15. 09. 2023)
- Prílev vojnových utečencov z Ukrajiny (24. 02. 2022 - trvá)

Dôsledky a vplyvy uvedených kríz na organizácie občianskej spoločnosti (ďalej len “OOS”) boli odlišné. Pandémia COVID-19 postavila OOS najmä pred výzvy spojené s digitalizáciou a adaptáciou na dištančný režim, ale aj financovaním a zvýšenými výdavkami.¹ Sektor sa tu ukázal ako flexibilný a schopný pomerne rýchlej transformácie. Na druhej strane, prílev vojnových utečencov z Ukrajiny donútil OOS zapojiť sa do riadenia krízovej situácie z prvej línie a vyplniť medzery v systéme pomoci.² Aj tu sektor rýchlo zareagoval a ukázal svoju schopnosť promptnej logistickej koordinácie a efektívneho nadväzovania partnerstiev, či vedenia intenzívnej spolupráce so štátnymi zložkami a inými OOS.

Kontext úlohy

Už predošlá *Koncepcia rozvoja občianskej spoločnosti na Slovensku: Strategické zámery rozvoja občianskej spoločnosti do roku 2020 a jej akčné plány* (ďalej len “koncepcia do roku 2020”) konštatovali vzťah medzi mimovládnyimi neziskovými organizáciami (ďalej len “MNO”) a krízovými situáciami. V tomto období bol dôraz kladený najmä na negatívne dopady globálnej ekonomickej krízy na činnosť jednotlivých MNO³. Predmetný akčný plán v období rokov 2017 - 2018 ukladal viacero úloh, ktorých cieľom bolo prehĺbenie poznania o aktuálnom stave a trendoch vývoja občianskej spoločnosti, avšak samotný vzťah krízy a MNO priamo neuchopila žiadna z nich.

¹ KABA, D., FIRGÁNKOVÁ, Z., JANDO, J.: *AidWatch 2022 – Hodnotiacia správa*. Ambrela - Platforma rozvojových organizácií, 2022, str. 33. - https://ambrela.org/wp-content/uploads/2022/11/Ambrela_report_Aidwatch_za_rok_2021.pdf

² BROZMANOVÁ GREGOROVÁ, A., BAMBÚCH, F., ŠOLCOVÁ, J.: *The Role of the Non-Governmental Organisations and Volunteers in Organising Support for Ukrainian Refugees: The Case Study from Slovakia*. In: MURRAY SVIDROŇOVÁ, M. (ed.): *Non-governmental Organizations - Role and Performance in Turbulent Times*. IntechOpen, 2024 - <https://www.intechopen.com/chapters/1186254>

³ ÚSV ROS: *Koncepcia rozvoja občianskej spoločnosti: Strategické zámery rozvoja občianskej spoločnosti do roku 2020 a Akčný plán na roky 2012 – 2013*, 2012, str. 6 - 7. https://www.minv.sk/swift_data/source/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/koncepcia_rozvoja_os/Koncepcia-rozvoja-OS_2020.pdf

Jeden z dominantných zdrojov pre tvorbu ďalšej koncepcie rozvoja občianskej spoločnosti na Slovensku na roky 2022 - 2030 (ďalej len "konceptia do roku 2030") a jej akčného plánu na roky 2022 - 2026 predstavujú výstupy *Národného projektu Kvalitnejšie verejné politiky prostredníctvom lepšieho poznania občianskej spoločnosti* (NP Výskum MNO a OS). Samotný NP Výskum MNO a OS si všíma ambivalentný vzťah krízy a MNO, ktorého konkrétne prejavy značne závisia od charakteru krízy a oblasti, v ktorej konkrétna MNO pôsobí. Napríklad reštriktívne opatrenia počas pandémie COVID-19 mali negatívny dopad na MNO vo väčšine oblastí kde sú MNO aktívne (napr. kultúra⁴, vzdelávanie, športové aktivity a pod.), ale krízová situácia priniesla celkovo pozitívny dopad na dôveru voči celému sektoru MNO a rozvoju solidarity.⁵ Migračná kríza v roku 2015 priniesla aj rozvoj občianskej angažovanosti a vznik viacerých významných iniciatív v oblasti ľudských práv a advokácie,⁶ ale zároveň vytvorila spoločenský diskurz, ktorý kriticky vníma, či dokonca je nepriateľský voči pomoci utečencom a humanitárnej pomoci.⁷ Kríza spôsobená pandemiou COVID-19 je vnímaná ako ohrozenie sektora sociálneho podnikania, ale aj šanca na jeho rozvoj.⁸

Okrem vzťahu krízy a MNO NP Výskum MNO a OS konštatoval aj akútnu potrebu prehĺbovať poznanie, zbierať a zverejňovať aktuálne údaje o občianskej spoločnosti na Slovensku.⁹

Koncepcia rozvoja občianskej spoločnosti na Slovensku na roky 2022–2030 bola schválená vládou Slovenskej republiky 07. 09. 2022 prostredníctvom uznesenia vlády číslo 549/2022 počas trvania mimoriadnej situácie vyhlásenej pre pandémiu COVID-19 (12. 03. 2020 - 15. 09. 2023). Počas trvania pandémie sa začala výraznejšie ukazovať ako nezastupiteľná rola občianskej spoločnosti a dobrovoľníctva pri zvládaní krízových situácií a rovnako aj široké dopady pandémie na všetky oblasti života na Slovensku. Preto vyvstala potreba zdokumentovať a vyhodnotiť reálne dopady pandémie (ale aj iných kríz) na občiansku spoločnosť a mimovládny sektor.

Na základe predošlého vývoja témy, ale aj novo vzniknutých potrieb sa do koncepcie vložila úloha č. 30 v znení: „*V spolupráci s partnermi z občianskej spoločnosti vyhodnotiť dostupné údaje a analýzy monitorujúce dôsledky a vplyvy na organizácie občianskej spoločnosti počas krízových situácií.*“

Operacionalizácia pojmov

Krízová situácia

Kľúčovým pojmom dotknutej úlohy je práve *krízová situácia*. Ide o pojem, ktorý bližšie upravuje napr. *Zákon 387/2002 Z. z. o riadení štátu v krízových situáciách mimo času vojny a vojnového stavu*. Podľa tohto zákona sa pod *krízovou situáciou* rozumie *obdobie, počas ktorého je bezprostredne ohrozená alebo narušená bezpečnosť štátu a ústavné orgány môžu po splnení*

⁴ ÚSV ROS: *Analýza socio-ekonomického prínosu neziskového sektora a stavu a trendov rozvoja občianskej spoločnosti*, 2020, str. 755, https://www.minv.sk/swift_data/source/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/vyskum_neziskoveho_sektora_a_obcianskej_spolocnosti/2020/ANALYZA_NP%20VYSKUM_17.12.2020_FINAL.pdf

⁵ Ibidem, str. 164 - 165.

⁶ Ibidem, str. 804, 832.

⁷ Ibidem, str.1052

⁸ Ibidem, str. 1.

⁹ Ibidem, str. 1090 - 1091..

*podmienok ustanovených v ústavnom zákone alebo osobitnom zákone na jej riešenie vyhlásiť výnimočný stav, núdzový stav alebo **mimoriadnu situáciu**.*

Práve posledný komponent tejto definície - *mimoriadna situácia* - poskytuje vhodný rámec pre nasledujúcu analýzu. *Zákon 42/1994 Z. z. o civilnej ochrane obyvateľstva* pod týmto termínom rozumie *obdobie ohrozenia alebo obdobie pôsobenia následkov mimoriadnej udalosti na život, zdravie alebo majetok, ktorá je vyhlásená podľa tohto zákona; počas nej sa vykonávajú opatrenia na záchranu života, zdravia alebo majetku, na znižovanie rizík ohrozenia alebo činnosti nevyhnutné na zamedzenie šírenia a pôsobenia následkov mimoriadnej udalosti*. Termín *mimoriadna udalosť* je definovaný ako *živelná pohroma, havária, katastrofa, ohrozenie verejného zdravia II. stupňa, smogová situácia, narušenie dodávok tepla, nežiaduci výskyt medveďa hnedého, hromadný prílev cudzincov na územie Slovenskej republiky alebo teroristický útok*.

Vyššie uvedený zákon o civilnej ochrane obyvateľstva vytvára rámec, vďaka ktorému môžeme pre potreby tejto analýzy uchopiť pojem *kríza* ako *mimoriadnu situáciu*.

Táto optika je vhodná, nakoľko o mimoriadnych udalostiach a mimoriadnych situáciách vyhlásených na území Slovenskej republiky prostredníctvom *mesačných situačných správ* informuje Sekcia krízového riadenia Ministerstva vnútra SR.

Verejne prístupný archív¹⁰ mesačných situačných správ obsahuje informácie o všetkých mimoriadnych udalostiach a mimoriadnych situáciách od augusta 2018. Druhou dôležitou výhodou nazerania na krízu ako na mimoriadnu situáciu je fakt, že mimoriadna situácia je vyhlásená od určitého dátumu a spravidla je v situačných správach zachytené aj jej oficiálne ukončenie. Tým pádom môžeme presne definovať obdobie trvania krízy a lepšie sledovať jej eventuálne dopady na OOS.

Aby bolo možné tieto dopady sledovať zmysluplným spôsobom, bolo nutné termín *krízy* bližšie definovať ako ***mimoriadnu situáciu vyhlásenú na celom území Slovenskej republiky medzi augustom 2018 a januárom 2025***.

Na základe mesačných situačných správ sa dá tvrdiť, že takto definované krízy za sledované obdobie boli:

- Pandémia COVID-19 (12. 03. 2020 - 15. 09. 2023)
- Prílev vojnových utečencov z Ukrajiny (24. 02. 2022 - trvá)

Organizácie občianskej spoločnosti

Termín *organizácie občianskej spoločnosti* nie je nijako bližšie definovaný v samotnej *Koncepcii rozvoja občianskej spoločnosti na Slovensku na roky 2022–2030*. OOS sú jedným z prvkov, ktoré spolu s občanmi, médiami, akademickou sférou a inými demokratickými inštitúciami vytvárajú *Prostredie na rozvoj občianskej spoločnosti*¹¹...

¹⁰ Pozri https://www.minv.sk/?mesacna_situacna_sprava

¹¹ ÚSV ROS: Koncepcia rozvoja občianskej spoločnosti na Slovensku na roky 2022–2030, 2022, str. 4, 12. https://www.minv.sk/swift_data/source/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/2022/kros_2022_2030/KROS%202022-2030.pdf

Kľúčový je následne termín *občianska spoločnosť*, ktorý koncepcia chápe ako *širší koncept*, definovaný ako „*prechodná oblasť umiestnená medzi štátom a rodinou, ktorá obsahuje organizované skupiny alebo združenia, ktoré sú oddelené od štátu, tešia sa istej miere autonómie vo vzťahu k štátu a sú dobrovoľne vytvorené členmi spoločnosti s cieľom ochraňovať alebo rozširovať svoje záujmy, hodnoty alebo identity*“. Zahŕňa ako formalizovanú sféru (teda **MNO**), tak aj **neformálnu sféru občianskeho združovania** a ďalších **neziskových aktivít** a sféru hybridných foriem vrátane **sociálneho podnikania** a **filantropie**.¹²

Pre potreby tejto analýzy budeme pracovať s pojmom *MNO*, ktoré definujeme ako *organizácie spĺňajúce súčasne podmienky formálnej štruktúry, neštátneho charakteru, neziskovosti, samosprávnosti a dobrovoľníckeho charakteru*.¹³

Konkrétnejšie chápanie *MNO* poskytuje *Zákon 346/2018 Z. z. o registri mimovládnych neziskových organizácií a o zmene a doplnení niektorých zákonov*, v zmysle ktorého môžeme hovoriť o:

- nadáciách,
- neziskových organizáciách poskytujúcich všeobecne prospešné služby,
- neinvestičných fondoch,
- občianskych združeniach, odborových organizáciách a organizáciách zamestnávateľov,
- organizáciách s medzinárodným prvkom.

¹² Ibidem, str. 4.

¹³ Ibidem str. 4.

Analýzy monitorujúce dôsledky a vplyvy na OOS počas krízových situácií

Pandémia COVID-19

Náhľad krízy

Na základe údajov Svetovej zdravotníckej organizácie (ďalej len WHO) je možné datovať začiatok pandémie COVID-19 ku dňu 19. január 2020, keď kancelária WHO v Čínskej ľudovej republike upovedomila regionálny úrad WHO prípadoch ochorenia vo Wuhane. 23. januára WHO vyhlasuje globálny stav zdravotníckej núdze. K 25. januáru 2025 sa nákaza rozšírila do Európy, Ameriky a Austrálie. 11. marca 2025 WHO vyhlási, že situáciu s nákazou COVID-19 je možné charakterizovať ako pandémiu.¹⁴ Pandemická situácia a stav zdravotníckej núdze potrvá až do 5. mája 2023.¹⁵ V globálnom meradle sa nakazilo 775 866 783 osôb, a priniesla viac ako 7 000 000 obetí.

Prvý potvrdený prípad nákazy COVID-19 bol na Slovensku zaznamenaný dňa 06. 03. 2020.¹⁶ Mimoriadna situácia bola vyhlásená v relatívne krátkom čase 12. 03. 2020 a trvala až do 15. 09. 2023. Európske centrum pre prevenciu a kontrolu chorôb na Slovensku eviduje 2 420 425 potvrdených prípadov nákazy a 19 594 obetí.¹⁷ Pandémia pochopiteľne priniesla aj ďalšie zásadné dopady vo všetkých oblastiach spoločenského a ekonomického života, ktoré významne presahujú záber tejto analýzy.

OOS, Slovensko a Európa

Pandémia COVID -19 bola pre OOS náročným obdobím. Mnohé štáty zámerne obmedzili výkon určitých práv, napr. slobody pohybu, zhromažďovania a združovania sa.¹⁸ Opatrenia zavádzané počas pandémie mali negatívny dopad na fungovanie OOS, vrátane predĺženej doby registrácie nových MNO, obmedzeného prístupu k financovaniu či obmedzení týkajúcich sa zasadnutí riadiacich orgánov.¹⁹ Najviac zasiahnutými oblasťami práce OOS v dôsledku pandémie a opatrení prijatých na jej potlačenie boli:

- každodenná práca,
- financovanie,
- účasť na rozhodovaní.²⁰

Neproporčne boli ovplyvnené OOS, ktoré nemali k dispozícii digitálne technológie a nedokázali svoje aktivity preniesť do virtuálneho prostredia. V dôsledku toho muselo

¹⁴ Pozri: <https://www.who.int/news-room/detail/29-06-2020-covidtimeline>

¹⁵ Pozri: <https://www.reuters.com/business/healthcare-pharmaceuticals/covid-is-no-longer-global-health-emergency-who-2023-05-05/> ; <https://web.archive.org/web/20240528203438/https://korona.gov.sk/koronavirus-na-slovensku-v-cislach/>

¹⁶ Pozri: <https://www.health.gov.sk/Clanok?koronavirus-pripad-prvy-opatrenia>

¹⁷ Pozri: <https://www.ecdc.europa.eu/en/publications-data/data-national-14-day-notification-rate-covid-19>

¹⁸ DE BOER, M.: *The impact of the Covid-19 restrictions for civil society space and activities*. Committee on Legal Affairs and Human Rights, Parliamentary Assembly, Council of Europe, 2022, str. 15. <https://assembly.coe.int/LifeRay/JUR/Pdf/TextesProvisoires/2022/20220909-CovidRestrictions-EN.pdf>

¹⁹ *Ibidem*, str. 5.

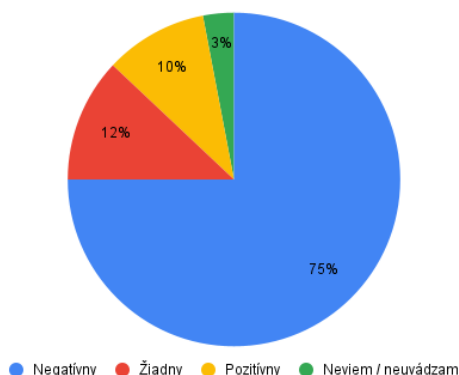
²⁰ FRA: *Protecting civic space in the EU*. FRA - European Union Agency for Fundamental Rights, 2021, str. 17. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2021-protecting-civic-space_en.pdf

množstvo malých MNO, ako aj tých, ktoré pôsobili vo vzdialených oblastiach a s ohrozenými skupinami (starší ľudia alebo ľudia so zdravotným postihnutím), ukončiť svoju činnosť.²¹

„Ekonomické a iné dôsledky pandémie COVID-19 mali významný vplyv nielen na biznis sektor, ale aj na fungovanie občianskeho sektora (výpadky v príjmoch, prekážky vo fundraisingu, problémy na strane lokálnych partnerov v rozvojových krajinách, náklady s prechodom do online priestoru, vplyv pandémie na implementáciu projektov v rozvojových krajinách, sťažený kontakt s beneficiarom a pod.).“²² OOS počas pandémie na Slovensku pomáhali v prvej línii. MNO, najmä tie humanitárne a rozvojové, pomáhali nielen obyvateľom SR v čase pandémie, ale naďalej aj v náročných kontextoch partnerských krajín SlovakAid, čo ich personálne, manažérske, časové, finančné a iné kapacity vyčerpávalo ešte viac, pretože svoje zdroje museli sústrediť na viac aktivít a nové výzvy spojené s COVIDOM-19.²³ Pokiaľ ide o zapojenie občianskej spoločnosti prostredníctvom dobrovoľníctva, tak najvýraznejší rast neformálneho dobrovoľníctva zaznamenal región strednej Európy počas prvej vlny pandémie COVID-19.²⁴

Podľa prieskumu Agentúry Európskej únie pre základné práva (FRA) uskutočnenom online medzi 177 OOS, až tri zo štyroch OOS (teda 75 %) uvádzajú, že opatrenia prijaté v súvislosti s pandemiou COVID-19 mali negatívny vplyv na ich činnosť a aktivity.²⁵

Vnímaný vplyv opatrení súvisiacich s COVID-19 na činnosť OOS od marca 2020

Zdroj: FRA - European Union Agency for Fundamental Rights, Protecting civic space in the EU, 2021.

Dopady na každodenné aktivity OOS podľa prieskumu FRA:

68 % respondentov uviedlo, že ich práca bola „vždy“ alebo „často“ obmedzovaná v dôsledku sťaženého fyzického prístupu k cieľovej skupine, a 67 % uviedlo, že „vždy“ alebo „často“ čelili problémom pri zabezpečovaní kontinuity poskytovania pravidelných služieb svojim klientom.

²¹ DE BOER, M.: *The impact of the Covid-19 restrictions for civil society space and activities*. Committee on Legal Affairs and Human Rights, Parliamentary Assembly, Council of Europe, 2022, str. 15.

<https://assembly.coe.int/LifeRay/JUR/Pdf/TextesProvisoires/2022/20220909-CovidRestrictions-EN.pdf>

²² KABA, D., FIRGÁNKOVÁ, Z., JANDO, J.: *AidWatch 2022 – Hodnotiacia správa*. Ambrela - Platforma rozvojových organizácií, str. 33. https://ambrela.org/wp-content/uploads/2022/11/Ambrela_report_Aidwatch_za_rok_2021.pdf

²³ *Ibidem*, str. 33.

²⁴ ŠVECOVÁ, L. et al.: *Motivácia na dobrovoľníctvo a riešenie kríz v krajinách V4*. Výskumná správa projektu #22230021, 2024, str. 4. https://business.vscht.cz/uploads/files/Volunteering/IVF_volunteering_SK_2024.pdf

²⁵ FRA: *Protecting civic space in the EU*. FRA - European Union Agency for Fundamental Rights, 2021, str. 17. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2021-protecting-civic-space_en.pdf

Až **90 %** respondentov uviedlo, že museli „vždy“ alebo „často“ zrušiť alebo odložiť aktivity, podujatia alebo kampane, a **35 %** uviedlo, že „vždy“ alebo „často“ čelili právnym problémom s dodržiavaním termínov realizácie projektov.²⁶

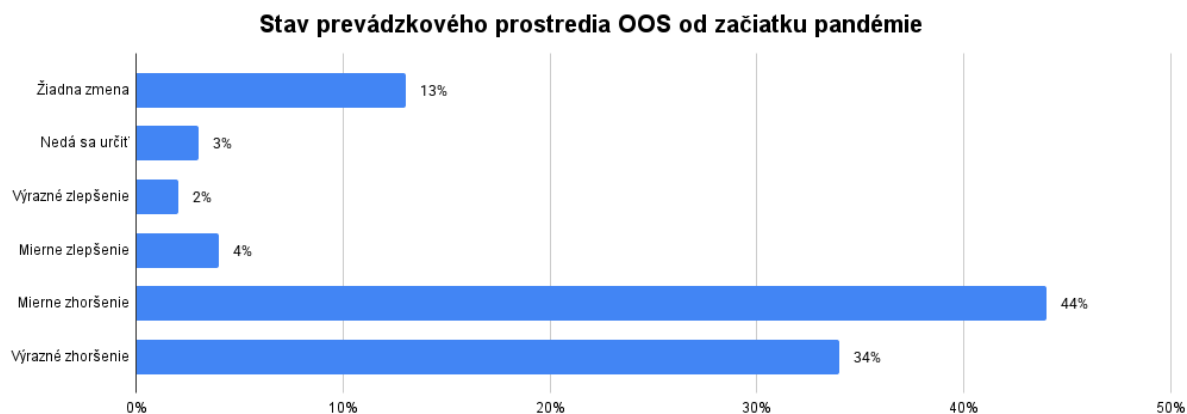
Dopady na financovanie a participáciu OOS podľa prieskumu FRA:

Na pozadí prudkého poklesu súkromných darov a iných dôležitých zdrojov financovania, ako sú napríklad zdroje spojené s daňovou asignáciou v niektorých krajinách, OOS vo väčšine členských štátov EÚ neprofitovali zo špeciálnych prostriedkov na obnovu. Naopak, v niektorých krajinách boli OOS dokonca vylúčené z kompenzačných schém určených pre súkromný sektor alebo im hrozili podstatné škrtý vo verejnom financovaní.

Celkovo **60 %** respondentov malo v roku 2020 ťažkosti so získaním primeraného financovania a **42 %** uviedlo, že čelilo „finančným ťažkostiam“ ako „priamy dôsledok opatrení súvisiacich s pandemiou COVID-19“.²⁷

Respondenti taktiež uviedli, že pandémia viedla k čoraz nižšiemu počtu rokovaní s vládnymi predstaviteľmi, obmedzenému prístupu k rozhodovaniu na štátnej úrovni a obmedzeniam v prístupe k informáciám.²⁸

Podľa štúdie spracovanej pre Európsky hospodársky a sociálny výbor (EHSV) uviedlo takmer **80 %** z 238 opýtaných OOS, že ich prevádzkové prostredie (podmienky pre ich prácu a činnosť) sa počas pandémie COVID-19 zhoršilo v porovnaní s prostredím pred pandemiou.²⁹

Zdroj: European Economic and Social Committee, The implications of the COVID-19 pandemic on fundamental rights and civic space – Study, 2022.

V nadväznosti na to uviedlo ako dôvod pre obavy až **74%** respondentov „vplyv obmedzení súvisiacich s COVID-19 na ich činnosť“. Ďalším dôvodom bolo podľa **48%** respondentov „prístup k súkromnému financovaniu“ a podľa **45%** respondentov „prístup k verejnému financovaniu (vrátane darov a filantropie) a jeho udržateľnosť“. Následne **41%** respondentov poukazovalo na negatívny vývoj v oblasti „dialógu a spolupráce so štátnymi orgánmi“ a **32%**

²⁶ *Ibidem*, str. 18.

²⁷ *Ibidem*, str. 19, 39.

²⁸ *Ibidem*, str. 46.

²⁹ EESC: *The implications of the COVID-19 pandemic on fundamental rights and civic space – Study*. European Economic and Social Committee, 2022, str. 25. Dostupné na internete: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/8d257b37-abef-11ec-83e1-01aa75ed71a1/language-en>

v súvislosti so zasahovaním orgánov do individuálnej činnosti OOS. **35 %** respondentov uviedlo zhoršenie v oblasti dobrovoľníctva, ale takmer rovnaký podiel opýtaných OOS (**30 %**) uviedol zlepšenie v tejto oblasti. Rovnaká situácia platí pre dialóg a spoluprácu s miestnymi orgánmi, kde skupiny OOS rovnakej veľkosti uviedli, že ich situácia sa zhoršila a zlepšila (takmer **30 %**). „Verejný obraz a vnímanie OOS“ bola jediná kategória, v ktorej respondenti uviedli pozitívny vývoj počas pandémie (**44 %**) v porovnaní s tými, ktorí uviedli zhoršenie situácie (**26 %**).³⁰

Už pred začiatkom pandémie COVID-19 sa vo verejnom, resp. politickom dialógu začali objavovať obvinenia voči OOS, ktoré sa venujú určitým témam, pretože údajne vykonávali „politicky“ motivovanú činnosť alebo dokonca činnosť porovnateľnú s „politickou činnosťou“. Ku krajinám, kde sa takéto naratív vyskytoval častejšie ako v ostatných, patrili Česká republika, Maďarsko, Poľsko a Slovensko.³¹

Sloboda pokojne sa zhromažďovať a protestovať

Sloboda zhromažďovania bola pravdepodobne najviac ovplyvnená obmedzeniami občianskych práv v dôsledku pandémie v celej Európe. V dôsledku zavedenia obmedzení týkajúcich sa sociálnej vzdialenosti a zákazu verejných zhromaždení bolo toto právo obmedzené v mnohých členských štátoch EÚ. V niekoľkých krajinách, vrátane Fínska, Slovenska a Belgicka, boli demonštrácie povolené, avšak orgány zaviedli dodatočné formy obmedzení s ohľadom na hygienické opatrenia. Niektoré z nich zaviedli obmedzenia týkajúce sa počtu ľudí, ktorí sa mohli zhromažďovať, a prijali nové a prísnejšie sankcie.³²

Sloboda združovania

Hoci obmedzenia súvisiace s COVID -19 sa priamo netýkali slobody združovania, niektoré štáty prijali opatrenia, ktoré ju ovplyvnili. V Maďarsku, Poľsku, Slovinsku, na Slovensku, v Grécku a vo Francúzsku boli MNO kritizujúce vládnu politiku zastrašované verejnými orgánmi a úradníkmi. Na Slovensku dochádzalo k verbálnym útokom verejných orgánov a politikov proti aktivistom a OOS, ako aj k zníženiu verejných prostriedkov pre OOS, ktoré podporujú rodovú rovnosť.³³

Dobrovoľníctvo ako ukazovateľ zapojenia občianskej spoločnosti v krízach

Pokiaľ ide o zapojenie sa do činností súvisiacich s krízovými situáciami formou formálneho dobrovoľníctva, pandémie COVID -19 bola na Slovensku druhým najčastejším dôvodom. Pri neformálnom dobrovoľníctve až tretím.³⁴ Neformálne dobrovoľníctvo prevládalo najmä počas prvej vlny pandémie COVID-19, keď sa rozšírili solidárne aktivity ako šitie rúšok a doručovanie liekov alebo potravín seniorom.³⁵

³⁰ Ibidem, str. 26.

³¹ Ibidem, str. 10.

³² Ibidem, str. 18-19.

³³ Ibidem, str. 19-20.

³⁴ ŠVECOVÁ, L. et al.: *Motivácia na dobrovoľníctvo a riešenie kríz v krajinách V4*. Výskumná správa projektu #22230021, 2024, str. 114, 122. https://business.vscht.cz/uploads/files/Volunteering/IVF_volunteering_SK_2024.pdf

³⁵ Ibidem, str. 4.

Údaje z ostatných krajín V4 naznačujú rovnako pozitívny vplyv pandémie COVID -19 na rast (najmä neformálneho) dobrovoľníctva.³⁶

V prípade darov mala pandémie COVID -19 v porovnaní s inými krízovými situáciami menší vplyv. Len 12% opýtaných sa rozhodlo darovať z dôvodu pandémie COVID -19 – išlo o štvrtý najvýznamnejší dôvod.³⁷

Vznik nových OOS

Pri pohľade na vznik nových OOS je možné predpokladať, že pandemická situácia mohla mať vplyv aj na vznik niektorých právnych foriem.

Vznik nových OOS podľa Registra mimovládnych neziskových organizácií						
Právna forma	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Medzinárodné organizácie	0	1	2	1	1	0
Nadácie	13	24	19	25	22	12
Neinvestičné fondy	7	13	3	5	3	9
Neziskové organizácie poskytujúce všeobecne prospešné služby	135	85	91	82	74	88
Združenia	2677	2873	2259	2344	2532	3053

Zdroj: Ministerstvo vnútra SR, Register mimovládnych neziskových organizácií, vlastné spracovanie.

Očividný pokles zaznamenali iba občianske združenia a neziskové organizácie poskytujúce všeobecne prospešné služby. Naopak nadácie spolu s neinvestičnými fondmi zažívajú mierny nárast.

Dáta v registri MNO nám bohužiaľ neponúkajú podklady pre interpretáciu týchto zmien. Pokles vo vzniku nových občianskych združení a neziskových organizácií je ale možné vysvetliť čiastočným obmedzením práce registračných úradov ako aj obmedzeniami pohybu v prvých vlnách pandémie.

³⁶ MISHCHUK, Z., VLASENKO, R.: *Ukrainian refugees in Visegrad countries: Societal attitudes and challenges of accommodating people fleeing the war*. Globsec, 2023. <https://www.globsec.org/what-we-do/publications/ukrainian-refugees-visegrad-countries-societal-attitudes-and-challenges>

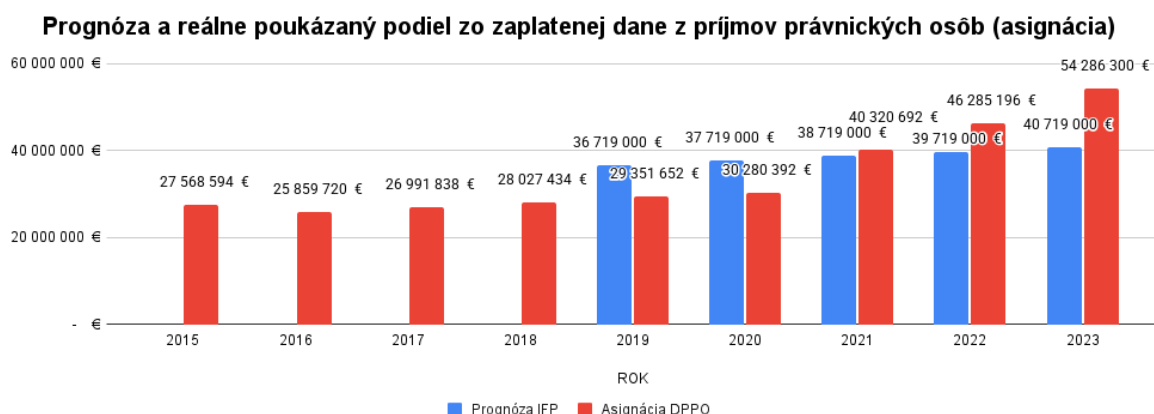
SENGUPTA, D., VERGHESE, A. K., RYS, M.: *Motivations of volunteering during crises—Perspectives of Polish youths during the Ukrainian refugee crisis*. Administrative Sciences 2023, 13(2). <https://www.mdpi.com/2125912>

³⁷ ŠVECOVÁ, L. et al.: *Motivácia na dobrovoľníctvo a riešenie kríz v krajinách V4*. Výskumná správa projektu #22230021, 2024, str. 132 https://business.vscht.cz/uploads/files/Volunteering/IVF_volunteering_SK_2024.pdf

Pomimo pozitívnych javov je nutné spomenúť aj jeden zo záverov Správy o činnosti SIS za rok 2020, ktorá konštatuje nárast občianskeho aktivizmu a vznik nových občianskych iniciatív, ktoré vznikli z rastúcej nespokojnosti s protipandemickými opatreniami vlády. Tieto nové zoskupenia v rozpore s platnými opatreniami prezentovali svoje postoje formou verejných zhromaždení, na ktorých sa zúčastnili aj aktéri z pravicovo-extrémistickej scény.³⁸ Previazanie kritiky protipandemických opatrení a rastúceho výtlaku pravicovo-extrémistických zoskupení bolo zaznamenané aj v nasledujúcich rokoch pandémie. Zároveň bol pozorovaný vznik nových organizácií, ktoré odmietali akceptovať protipandemické opatrenia a formou nátlakových aktivít prispeli k polarizácii spoločnosti.³⁹

Asignácia dane

Zaujímavé skutočnosti odhaľuje objem poukázaného základu dane právnických osôb. Dáta Finančnej správy ukazujú, že množstvo asignovanej dane v prvých rokoch pandémie kleslo pod úroveň prognózy Inštitútu finančných politík Ministerstva financií SR, avšak neskôr od roku 2021 je táto prognóza prekonaná a poukázaný podiel zo zaplatenej dane stúpol.

Zdroj: Ministerstvo financií SR, IFP - Inštitút finančnej politiky,⁴⁰ Finančná správa,⁴¹ vlastné spracovanie.

Participácia na tvorbe verejných politík

Pandémia COVID -19 mala preukázateľne nepriaznivý dopad na participáciu verejnosti (a teda aj OOS) na tvorbe legislatívy. Ako ukazuje výskum kvality regulačného rámca počas pandémie COVID -19, začiatkom pandemického obdobia došlo k obmedzeniu dostupnosti legislatívnych procesov verejnosti formou zníženia množstva informácií o pripravovanej legislatíve, tak aj skrátením legislatívnych konaní na úrovni vlády.⁴²

³⁸ Pozri: <https://www.sis.gov.sk/pre-vas/sprava-o-cinnosti-2020.html>

³⁹ Pozri: <https://www.sis.gov.sk/pre-vas/sprava-o-cinnosti-2021.html#extremizmus>

⁴⁰ Pozri: <https://www.mfsr.sk/sk/finance/institut-financnej-politiky/ekonomicke-statistiky/asignacia-dane/>

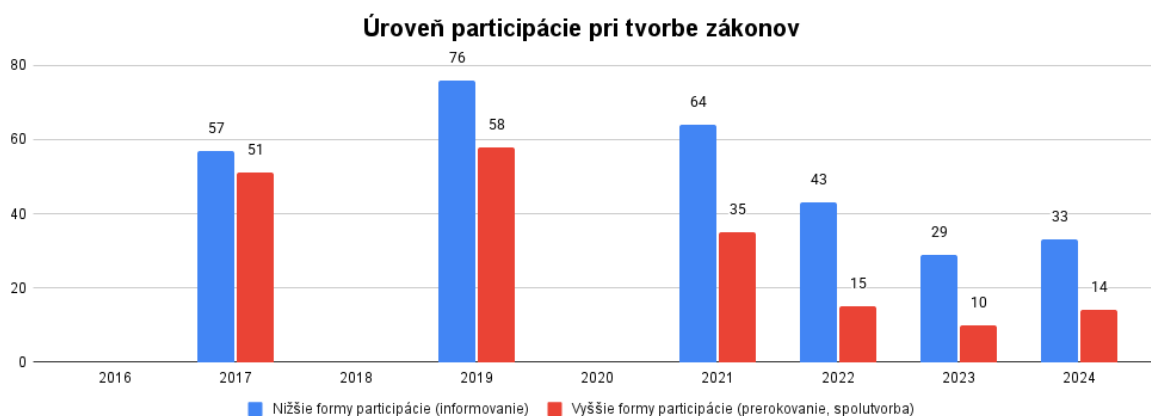
⁴¹ Pozri: <https://opendata.financnasprava.sk/opendata/show/poukazany-podiel-zo-zaplatenej-dane-z-prijmov-pravnickych-osob-asignacia>

⁴² STAROŇOVÁ, K., FIGULOVÁ, A., ŠŤASTNÁ, N., SLOBODA, M., POLÁKOVÁ SUCHALOVÁ, A., HUDEC, R., M.: *Kvalita regulačného procesu počas pandémie COVID-19 (skúmané obdobie 1.1.2020-30.6.2021)*, Ústav verejnej politiky FSEV, 2022, str. 56.

Zároveň je ale nutné konštatovať, že postupné mierne zmenšovanie priestoru pre participáciu na tvorbe legislatívy bolo možné sledovať aj v období pred pandemiou. Z pohľadu na údaje na portáli Slov Lex je ale zrejmé, že pandémia tento proces výrazne posilnila.

Zdroj: Ministerstvo spravodlivosti, Slov Lex, vlastné spracovanie.

Zdroj: Ministerstvo spravodlivosti, Slov Lex, vlastné spracovanie.

V priebehu pandémie dochádza k nadužívaniu poslaneckých návrhov zákona, pri ktorých je výrazne náročnejšie sledovať účasť verejnosti na ich tvorbe. Zároveň je pri vládnych návrhoch zákona badateľný postupný pokles užšej participácie a výraznejšie sa uprednostňuje informovanie.

Prílev vojnových utečencov z Ukrajiny

Náhľad krízy

Ruská vojenská invázia na Ukrajinu vo februári 2022 vyvolala jednu z najrýchlejších sa rozvíjajúcich humanitárnych kríz v nedávnej histórii. V priebehu len niekoľkých týždňov viac ako štvrtina celého obyvateľstva Ukrajiny opustila svoje domovy a útočisko hľadali vo vzdialenejších častiach Ukrajiny, susedných štátoch, prípadne inde v zahraničí.

Koncom augusta 2024 bolo v celej Európe zaregistrovaných 6 154 000 utečencov z Ukrajiny, z toho 6 044 300 požiadalo o azyl, dočasnú ochranu alebo podobné národné ochranné programy. Ku koncu augusta 2024 bolo na území Ukrajiny vnútorne vysídlených 3,6 milióna ľudí.⁴³ Slovensko má s Ukrajinou spoločnú hranicu v dĺžke približne 730 kilometrov, cez ktorú od februára 2022 prešlo viac ako 2 milióna ukrajinských utečencov.⁴⁴

S ohľadom na fakt, že vojna na Ukrajine vypukla v závere pandémie COVID -19, nie je možné presne identifikovať niektoré dopady na registráciu nových organizácií a množstvo asignovanej dane. V tomto momente preto môžeme tvrdiť, že prílev vojnových utečencov z Ukrajiny má možný podiel na týchto vplyvoch tak, ako boli opísané v predošlej časti.

Analýzy a dáta

Počas utečeneckých kríz sú MNO vďaka svojej schopnosti rýchlo a pružne reagovať na situáciu v prvom rade zodpovedné za poskytovanie humanitárnej pomoci a sociálnej podpory.

MNO na Slovensku sa venovali nielen poskytovaniu humanitárnej pomoci na hraničných priechodoch, v informačných centrách a miestnych komunitách, ale aj zabezpečeniu ubytovania, jazykového vzdelávania, služieb zamestnanosti a rôznych foriem psychologickéj a sociálnej podpory pre ukrajinských utečencov, čím im pomáhali pri adaptácii a integrácii do hostiteľských spoločností.⁴⁵

Dáta o činnosti OOS v čase prílevu vojnových utečencov bohužiaľ nie sú kompletne ani spoľahlivé. Tento stav je zapríčinený samotnou krízou, ktorá sa prelínala s ustupujúcou pandemiou, teda s obdobím kedy zber dát nebol prioritný a z kapacitných dôvodov na strane ako štátu tak aj MNO úplne zrealizovateľný.

Aktuálne jediný štátny zdroj dát o účasti OOS na riešení prílevu vojnových utečencov predstavujú závery z mapovania pomoci, ktorú realizoval Úrad splnomocnenca vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti. J tento zdroj dát sa však zameriava na to, akým spôsobom činnosť OOS ovplyvnila priebeh krízy, nie tým aké dopady mala kríza na samotné organizácie.

Aktívne sa do zberu dát ÚSV ROS sa zapojilo 99 organizácií (cca 0,12% zo všetkých registrovaných OOS), pričom zber dát zaberá obdobie od februára 2022 po február 2023. Na základe údajov sa dá tvrdiť, že účasť OOS priniesla:⁴⁶

- objem finančných zbierok v sumárnej výške: 17 070 460,57 €,
- objem humanitárnej pomoci v sumárnej tonáži: 13 782,71 ton,
- počet osobohodín integračnej činnosti: 676 925 osobohodín, v približnej hodnote 2 511 391,75 €,

⁴³ UNHCR: *Europe Situations: Data and Trends: Arrivals and Displaced Populations*. UNHCR – United Nations High Commissioner for Refugees, Regional Bureau for Europe, August 2024. <https://data.unhcr.org/en/documents/details/111504>

⁴⁴ BROZMANOVÁ GREGOROVÁ, A., BAMBÚCH, F., ŠOLCOVÁ, J.: *The Role of the Non-Governmental Organisations and Volunteers in Organising Support for Ukrainian Refugees: The Case Study from Slovakia*. In: MURRAY SVIDROŇOVÁ, M. (ed.): *Non-governmental Organizations - Role and Performance in Turbulent Times*. IntechOpen, 2024. <https://www.intechopen.com/chapters/1186254>

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ ÚSV ROS: *Informačná správa za obdobie február 2022 - február 2023*, 2023. https://www.minv.sk/swift_data/source/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/participacia/2023/ukrajina/sprava_UA%20zber%20dat_sprava%20za%20rok%202022-2022_02-2023.pdf

- počet osobohodín dobrovoľníckej práce: 497 599 osobohodín, v približnej hodnote 1 846 092,29 €.

Vďaka týmto údajom sa podarilo preukázať nespochybniteľnú rolu MNO pri zvládaní migračnej krízy, čo viedlo k podpisu *Memoranda o spolupráci pri riešení mimoriadnej situácie v súvislosti s príchodom veľkého počtu ľudí z Ukrajiny na územie Slovenskej republiky spôsobeným eskaláciou ozbrojeného konfliktu na území Ukrajiny*⁴⁷ medzi Ministerstvom vnútra SR a jedenástimi OOS⁴⁸, ktoré sa **v dôsledku intenzívnej činnosti stali partnerom verejného sektora pri riešení kľúčovej bezpečnostnej, humanitárnej a sociálnej krízy**. Pre ilustráciu tohto faktu môže slúžiť aj *Kontingenčný plán Slovenskej republiky pre riešenie mimoriadnej situácie v súvislosti s hromadným príchodom obyvateľov Ukrajiny na územie Slovenskej republiky spôsobeným eskaláciou ozbrojeného konfliktu na území Ukrajiny pre obdobie október 2022 – marec 2023*,⁴⁹ ktorý ráta s intenzívnou spoluprácou medzi štátnymi zložkami a MNO. Zároveň je potrebné dodať, že po podpise predmetného Memoranda nedošlo k ďalšiemu nadväzujúcemu rozvoju spolupráce medzi Ministerstvom vnútra SR a OOS.

Slovensko sa rovnako ako v okolitých krajinách vyznačovalo vysokou mobilizáciou občianskej spoločnosti, ktorá často suplovala oneskorenú reakciu štátu. V rámci V4 bolo Slovensko prijímateľom menšieho počtu utečencov než Poľsko či Česko, ale vyniklo vysokou mierou angažovanosti OOS a dobrovoľníkov.

Dobrovoľníctvo

Dobrovoľníctvo v čase krízy spôsobenej prílevom vojnových utečencov z Ukrajiny zohralo kľúčovú rolu. Podľa reprezentatívneho prieskumu realizovaného v rámci projektu *Dobrovoľníctvo na Slovensku v čase krízy 2023* sa **20,7 %** respondentov nad 18 rokov dobrovoľne zapojilo do pomoci pri riešení krízy na Ukrajine. Väčšina dobrovoľníkov sa zapojila do neformálnych dobrovoľníckych aktivít bez sprostredkovania alebo riadenia zo strany organizácie. Z ľudí, ktorí sa dobrovoľne zapojili do riešenia krízy na Ukrajine, sa **40,3 %** zapojilo do neformálneho dobrovoľníctva, **28,4 %** do dobrovoľníctva v rámci organizácií a **31,3 %** vykonávalo formálne a neformálne dobrovoľnícke aktivity. V prvých štyroch týždňoch sa **61,1 %** dobrovoľníkov angažovalo v kríze spôsobenej vojnou na Ukrajine. Do troch mesiacov sa do nej zapojilo **90,5 %** z nich. Podľa výsledkov výskumu z roku 2019 sa **36 %** dospelaj populácie zapojilo do formálneho dobrovoľníctva a **55 %** sa zapojilo do neformálneho dobrovoľníctva. V roku 2023 sa podľa výskumu *Dobrovoľníctvo na Slovensku v čase krízy* **34,2 %** dospelaj populácie zapojilo do formálneho a **52,7 %** do neformálneho dobrovoľníctva. Ľudia na Slovensku sa zapojili aj do iných foriem pomoci na podporu riešenia krízy na Ukrajine. **36,5 %** respondentov uviedlo, že poskytlo finančnú alebo materiálnu pomoc na podporu riešenia krízy na Ukrajine, **2,2 %** poskytlo priestory alebo ubytovanie, **28,4 %** poskytlo materiálnu pomoc a **14,2 %** poskytlo finančnú pomoc.⁵⁰

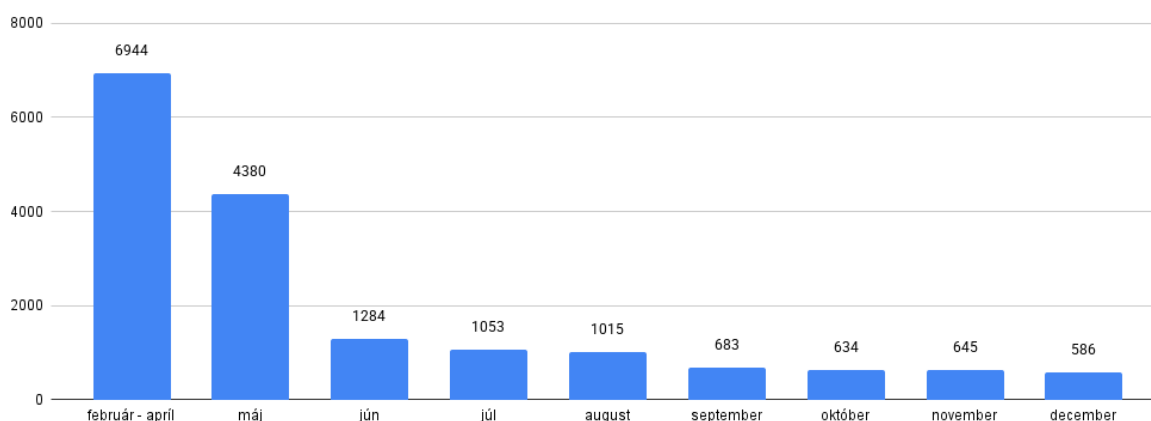
⁴⁷ Pozri: https://www.minv.sk/?ros_participacia2_Ukrajina

⁴⁸ ADRA, Asociácia samaritánov Slovenskej republiky, Človek v ohrození, n.o., Evanjelická diakonia ECAV na Slovensku, IPčko, Maltézska pomoc Slovensko, Mareena, Slovenská humanitná rada, Slovenská katolícka charita, Slovenský Červený kríž, Slovenský skauting, o. z.

⁴⁹ Pozri: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/27750/1>

⁵⁰ *Ibidem*.

Počet dobrovoľníkov angažovaných prostredníctvom MNO podľa mesiacov v roku 2022

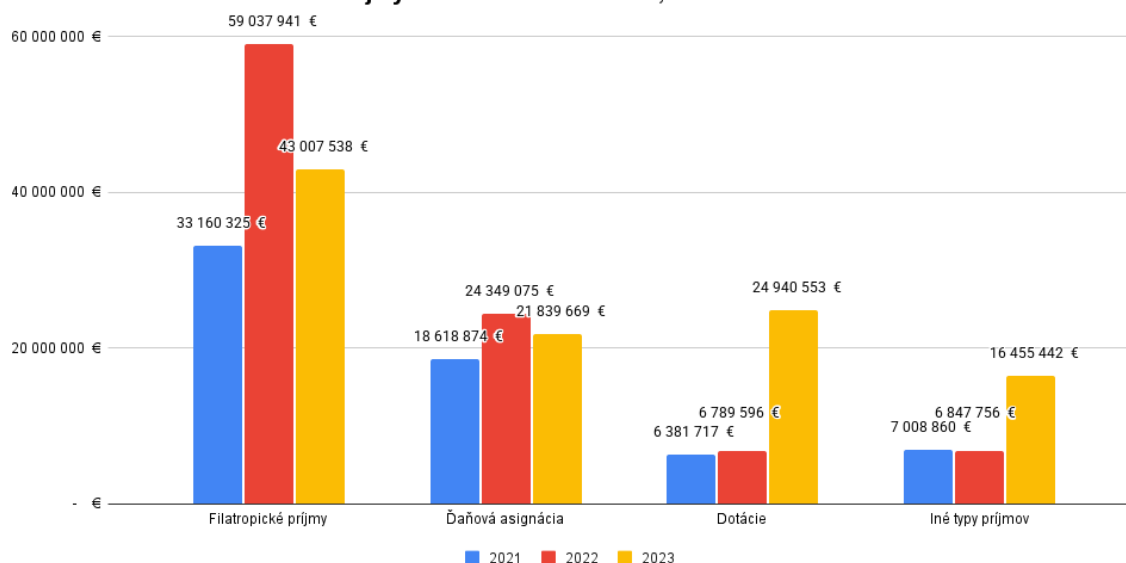

Zdroj: BROZMANOVÁ GREGOROVÁ, A., BAMBÚCH, F., ŠOLCOVÁ, J.: The Role of the Non-Governmental Organisations and Volunteers in Organising Support for Ukrainian Refugees: The Case Study from Slovakia. In: MURRAY SVIDROŇOVÁ, M. (ed.): Non-governmental Organizations - Role and Performance in Turbulent Times. IntechOpen, 2024.

Financovanie a prienik kríz

Podľa Správy o filantropii na Slovensku (Darcovstvo a daňová asignácia v roku 2023) dosiahli celkové príjmy nadácií v roku 2023 objem 106,24 milióna eur, čo znamená medziročný nárast o viac než deväť miliónov eur oproti roku 2022. Z tejto sumy tvorili filantropické príjmy – najmä dary od jednotlivcov, verejné zbierky a príspevky od firiem – približne 40,5 % (43 mil. eur). Významný podiel mala aj daňová asignácia, ktorá predstavovala 21,7 % (21,84 mil. eur) a dotácie zo štátu a samospráv, ktoré dosiahli 23,5 % (24,94 mil. eur).

Príjmy nadácií v rokoch 2021, 2022 a 2023

Zdroj: BROZMANOVÁ GREGOROVÁ, A., MURRAY SVIDROŇOVÁ, M.: *Správa o filantropii na Slovensku. Darcovstvo a daňová asignácia v roku 2023*; január 2025.

Výdavky nadácií v roku 2023 zodpovedali celkovým príjmom a prevýšili 106 miliónov eur, čo je o 15,6 milióna eur viac ako rok predtým. Najväčšiu časť výdavkov – 55,9 % – tvorili priame príspevky iným subjektom, čo predstavovalo viac než 59,5 milióna eur. Ďalších 15,7 % (16,7 mil. eur) predstavovali príspevky prerozdelené prostredníctvom daňovej asignácie, zatiaľ čo zvyšných 28,4 % pripadalo na prevádzkové a režijné náklady vrátane miezd a administratívy.

Špecifický vplyv na financovanie mal program EU CARE, ktorý bol spustený ako reakcia na utečeneckú krízu. Celkový rozpočet programu predstavoval 16,3 milióna eur, pričom 9,5 milióna eur bolo prerozdelených medzi 110 organizácií prostredníctvom šiestich nadácií. Ďalších 5,9 milióna eur sa vyčíslo ako hodnota odpracovaných dobrovoľníckych hodín a zvyšná suma smerovala na správu programu. Vďaka EU CARE sa výrazne zmenila štruktúra financovania nadácií – podiel dotácií na ich príjmoch stúpol z menej než 10 % v predchádzajúcich rokoch na 23,5 % v roku 2023. Bez tohto programu by príjmy nadácií boli dokonca nižšie než v roku 2022.

V posledných desiatich rokoch pribúdali dary z online prostredia. Najrýchlejší rast bol zaznamenaný v prvých šiestich rokoch, potom sa spomalil. Nový nárast prišiel v roku 2019 počas pandémie COVID -19 a v roku 2022, po vypuknutí vojny na Ukrajine.⁵¹

Porovnanie dvoch kríz ukazuje rozdielne mechanizmy mobilizácie zdrojov. Počas pandémie COVID -19 bol rast príjmov nadácií spôsobený najmä spontánnou solidaritou a zvýšeným objemom darov od verejnosti a firiem, ktoré kompenzovali výpadky vo verejných rozpočtoch. Naopak, utečenecká kríza po roku 2022 znamenala prechod k štruktúrálnej podpore, keď európske zdroje prostredníctvom programu EU CARE poskytli nielen financie, ale aj legitimizáciu úlohy občianskej spoločnosti pri riešení kríz. To viedlo k posilneniu strategickej pozície MNO, ktoré sa stali oficiálnymi partnermi štátu a EÚ pri riadení krízovej situácie.

Z hľadiska dlhodobého vývoja možno konštatovať, že zatiaľ čo pandémia potvrdila dôležitosť filantropických a komunitných zdrojov ako prvotnej reakcie na krízu, utečenecká kríza otvorila cestu k systematickejšiemu a inštitucionalizovanému financovaniu, ktoré zvyšuje odolnosť občianskej spoločnosti do budúcnosti.

Dôvera

Obe diskutované krízy mali zásadný dopad na dôveru a sociálnu kohéziu na Slovensku. Viaceré výskumy opakovane ukazujú na nízku dôveru ľuďmi ako v inštitúcie, tak aj v iné sociálne skupiny. Za zmienku stojí ale výskum dôvery v MNO a OOS.

Výskum realizovaný Centrom pre výskum etnicity a kultúry⁵² konštatuje, že: *napriek silnejúcemu tlaku na mimovládne organizácie a rôznym aktivitám vyššie spomenutých aktérov sú mimovládne organizácie jedinou inštitúciou, ktorej dôvera oproti roku 2018 narástla a prehupla sa cez 50 % z pôvodných 44 %. Práve v krízach, ktorými si Slovensko prešlo, či už počas pandémie covidu, alebo počas vojny na Ukrajine, keď na Slovensko prišlo viac ako 100-tisíc odídencov, boli mimovládne organizácie tými, ktoré často suplovali úlohu štátu a pomáhali ľuďom, ktorí to potrebovali.*⁵³

⁵¹ BROZMANOVÁ GREGOROVÁ, A., MURRAY SVIDROŇOVÁ, M.: *Správa o filantropii na Slovensku. Darcovstvo a daňová asignácia v roku 2023*; január 2025. <https://cpf.sk/wp-content/uploads/2025/03/FINAL-Sprava-o-filantropii-2023-pub-25.pdf>

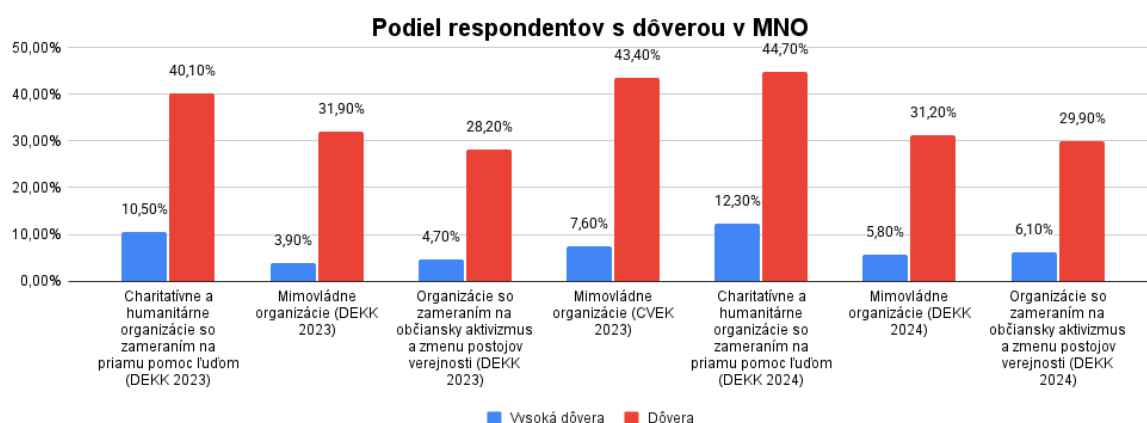
⁵² Pozri: https://www.minv.sk/?ros_participacia2_UOSS_prieskum

⁵³ GALLO KRIGLEROVÁ, E., HOLKA CHUDŽÍKOVÁ, A.: *Čo si myslí verejnosť: Výsledky prieskumu Participácia z pohľadu verejnosti*. ÚSV ROS, 2023, str. 50.

Toto zistenie sa dopĺňa s výskumami, ktoré realizoval inštitút DEKK v roku 2023⁵⁴ a 2024.⁵⁵ Výskumníci experimentálne rozdelili kategóriu MNO na tri možnosti:

- Charitatívne a humanitárne organizácie so zameraním na priamu pomoc ľuďom (napr. Dobrý anjel, dobrovoľní hasiči, Katolícka charita, Človek v ohrození atď.),
- Mimovládne organizácie,
- Organizácie so zameraním na občiansky aktivizmus a zmenu postojov verejnosti (napr. Globsec, Fórum života, Nadácia otvorenej spoločnosti, Aliancia za rodinu).

Zatiaľ čo sa charitatívne a humanitárne organizácie tešili v oboch výskumoch relatívne vysokej dôveryhodnosti, postupný prepad bol badateľný u dvoch nasledujúcich.

Zdroj: GALLO KRIGLEROVÁ, E., HOLKA CHUDŽÍKOVÁ, A.: *Čo si myslí verejnosť: Výsledky prieskumu Participácia z pohľadu verejnosti*. ÚSV ROS, 2023. DEKK: *Trendy [ne]dôvery 2023*, DEKK Inštitút, 2023. DEKK: *Trendy [ne]dôvery 2023*, DEKK Inštitút, 2025. Vlastné spracovanie

Z dát teda vyplýva, že charitatívna a humanitárna činnosť MNO a OOS počas krízy má pozitívny dopad na dôveru v obe inštitúcie. Nižšia miera dôvery je badateľná u tých organizácií, ktorých previazanie s riešením kríz nie je očividné, a ktoré čelia ostrej kritike predstaviteľov štátnej moci.

https://www.minv.sk/swift_data/source/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/participacia/2023/publikacie/CO%20SI%20MYSLI%20VE%20REJNOST.pdf

⁵⁴ DEKK: *Trendy [ne]dôvery 2023*, DEKK Inštitút, 2023, str. 18. <https://www.dekk.institute/wp-content/uploads/2023/09/dekk-report-trendy-nedovery-2023-web.pdf>

⁵⁵ DEKK: *Trendy [ne]dôvery 2023*, DEKK Inštitút, 2025, str. 25. <https://www.dekk.institute/wp-content/uploads/2025/06/dekk-report-trendy-nedovery-2025-rev2.pdf>

Záver

Pandémia COVID-19 a prílev vojnových utečencov z Ukrajiny predstavujú dve zásadne odlišné, no rovnako významné skúsenosti pre slovenské OOS. Ich analýza odhaľuje, že hoci krízy majú rôznu povahu, obe testovali flexibilitu, kapacity a udržateľnosť občianskeho sektora. Pandémia COVID-19 ukázala limity digitalizácie, dostupnosti technológií a finančnej stability menších organizácií, ktoré sa často nedokázali adaptovať na online prostredie a ukončili svoju činnosť. Zároveň však poukázala na schopnosť rýchlej mobilizácie a solidarity prostredníctvom neformálneho dobrovoľníctva.

Masový príliv utečencov v dôsledku vojny na Ukrajine predstavoval pre Slovensko veľkú výzvu, ktorá si vyžiadala priamu a okamžitú reakciu OOS. Keďže v prvých dňoch a týždňoch inštitúcie verejnej správy nereagovali dostatočne, fyzické osoby, podnikatelia a OOS sa stali prvými poskytovateľmi humanitárnej a sociálnej pomoci na hraniciach, v komunitách a pri integrácii do spoločnosti. Mimoriadne vysoká miera angažovanosti dobrovoľníkov a rýchle vytváranie partnerstiev ukázali, že občianska spoločnosť disponuje obrovským mobilizačným potenciálom.

Obe krízy však poukázali aj na zraniteľnosť sektora – predovšetkým na riziko preťaženia ľudských a finančných zdrojov, krátkodobosť financovania a závislosť od ad hoc mobilizácie. Ukazuje sa, že občianska spoločnosť dokáže flexibilne reagovať na akútne krízy, no bez stabilnej infraštruktúry a dlhodobej podpory riskuje vyčerpanie a oslabenie svojich kapacít.

Kríza môže predstavovať aj istý druh stimulu pre OOS, keď v situácii, kde ostatné inštitúcie nedokážu dostatočne pružne reagovať sa vnútorne rôznorodé prostredie OOS javí ako možný generátor rýchlych a funkčných riešení. To vo výsledku prináša väčšiu dôveru zo strany verejnosti, vyššiu ochotu zapájať sa do dobrovoľníckej činnosti v prospech komunity, a vyššiu ochotu občanov financovať OOS. Komplementárne k zániku niektorých OOS vznikajú nové, ktoré reagujú na aktuálne potreby obyvateľov.

Odporúčania

Na základe uvedených skúseností možno formulovať niekoľko odporúčaní pre verejné inštitúcie, donorov aj samotné OOS:

Zabezpečiť pravidelný zber údajov o OOS.

Počas prípravy tejto analýzy sa preukázal zásadný nedostatok kvalitných dát, prostredníctvom, ktorých by bolo možné sledovať vplyvy krízových situácií na OOS. Ak existuje ambícia nastavovať kvalitné politiky vo vzťahu k občianskej spoločnosti je nevyhnutné akékoľvek budúce snahy opierať o kvalitné dáta a údaje.

Zabezpečiť kontinuálnu analytickú činnosť zameranú na stav OOS.

V nadväznosti na predošlé odporúčanie je nutné konštatovať, že štát nedisponuje dostatočným poznaním o OOS. Existujúce analýzy sú príliš roztrieštené a vzájomne na seba nenadväzujú. Bez tohto kroku nebude možné sledovať akýkoľvek posun v rozvoji občianskej spoločnosti.

Posilniť finančnú udržateľnosť OOS.

Pandémia aj utečenecká kríza ukázali, že jedným z najväčších rizík je nedostatok stabilných finančných zdrojov. Viacročné programy zamerané na inštitucionálnu podporu, viaczdrojové financovanie a budovanie nezávislosti OOS sú vhodným nástrojom pre plnenie tohto odporúčania.

Zabezpečiť rovnováhu medzi súkromnými a verejnými finančnými zdrojmi.

Solidárna mobilizácia verejnosti je nesmierne dôležitá, no nemôže nahrádzať povinnosti štátu. Filantropické zdroje by mali dopĺňať, nie substituovať verejné rozpočty. Preto je dôležité, aby verejná správa vyčlenila špecifické mechanizmy pre podporu OOS v čase kríz.

Inštitucionalizovať partnerstvá.

Inštitucionalizovaná spolupráca medzi verejnou správou a OOS by sa mala stať trvalou súčasťou krízového riadenia. OOS by mali byť vopred zapojené do tvorby plánov a stratégií, aby sa predišlo situáciám, kedy supľujú rolu štátu bez adekvátneho zázemia.

Podporiť dobrovoľníctvo ako štrukturálny prvok.

Dobrovoľníctvo je nosným pilierom reakcie na krízy. Je potrebné vytvoriť systémové udržateľné mechanizmy podpory a rozvoja dobrovoľníctva (napr. databázy, tréningové programy, poistenie a iné).

Posilniť spoločenské uznanie OOS.

Vytvárať podmienky pre príklady dobrej praxe aktivít OOS, vrátane komunikácie verejných činiteľov, inštitúcií, mediálneho priestoru, sociálnych sietí a pod. Zároveň byť vo verejnom priestore otvorený objektívnej kritike a komunikovať tak, že OOS sú plnohodnotnými partnermi pri zvládaní kríz, a nie konkurentmi alebo oponentmi.